

WACŁAWA SZELIŃSKA

PIOTR WOLFRAM, PROFESOR UNIWERSYTETU KRAKOWSKIEGO
I JEGO NIEZNANY RĘKOPIS

KARTA Z DZIEJÓW NAUKI POLSKIEJ W POCZĄTKACH XV WIEKU

Piotr Wolfram, syn Fabiana z Wolbromia, zwany też Piotrem z Krakowa lub ze Lwowa, a niekiedy również z Wolbromia, jest jedną z interesujących postaci pierwszych lat działalności odnowionej w 1400 r. Wszechnicy Krakowskiej i jedną ze znaczniejszych osób naszego życia publicznego w początkach XV w.

Student wydziału prawa kanonicznego Uniwersytetu Praskiego w 1408 r., potem licencjat dekretów Uniwersytetu Bolońskiego w 1413 r., w końcu profesor prawa na Uniwersytecie Krakowskim od ok. 1415 r., równocześnie w 1409 r. kapelan królewski, w latach 1418—1428 kantor wiślicki, scholastyk gnieźnieński, kanonik a potem archidiakon krakowski, Piotr Wolfram znany jest przede wszystkim ze swojej działalności prawniczej na szerokiej arenie ówczesnego świata politycznego. Znane są jego poważne prace i misje dyplomatyczne dla króla Władysława Jagiełły, uczestnictwo w soborze w Pizie w 1409 r., czynny udział w procesie polsko-krzyżackim w Budzie w 1414 r., aktywne zaangażowanie w sprawę i prace soboru konstancjeńskiego w latach 1415—1417, ożywiona działalność na rzecz kurii rzymskiej i papieża Marcina V¹. Równoległe do

¹ J. Fijałek, *Polonia apud Italos scholastica saeculum XV*. Munera Saecularia Universitatis Cracoviensis, Vol. V, Cracoviae 1900, s. 10, 35—46; Tenże, *Mistrz Jakub z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie soboru bazylejskiego*, Kraków 1900 t. II s. 77; Tenże, *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego wydziału teologicznego w XV w.*, Kraków 1898, s. 124; W. Abraham, *Udział Polski w soborze pizańskim (1409)*, Kraków 1904; Tenże, *Reforma na soborze w Pizie 1409 r. i udział w niej przedstawicieli Kościoła polskiego*. *Polonia Sacra* nr 3 1919 s. 114—125; *Miracula beatae Hedwigis Reginae Poloniae*, wyd. W. Kętrzyński. *Monumenta Poloniae Historica* t. IV Lwów 1884 s. 763—769; K. Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i Odrodzenie*, Kraków 1900, t. I s. 130, 138, 145, 147, 173, 181, 193; Z. Kozłowska-Budkowa, *Odnowienie Jagiellońskie Uniwersytetu Krakowskiego (1390—1414)*, [W:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364—1764*, Kraków 1964, t. I

tej praktycznej działalności prawniczej Piotr Wolfram działał jako profesor *iuris canonici* Krakowskiego Uniwersytetu i okazywał szerokie zainteresowanie dla spraw kulturalnych swojej epoki. Wśród grona krakowskich uczonych był jednym z zamiłowanych bibliofilów, jednym z pierwszych gorliwych odbiorców książki.

Znane są prawnicze rękopisy, które przywiózł do kraju z Bolonii (rpsy BJ : 344 i 395 oraz rps Kap. Krak. 127). Znane są również dwa bliźniacze kodeksy proveniencji praskiej z 1414 r. z wykładem teologii moralnej papieża Grzegorza Wielkiego² oraz dzieło o podobnej tematyce Hieronima de Montagnone, zakupione przez Wolframa w 1415 r. w Konstancji³. Wiadomo również, że posiadał on cenny rękopis pergaminowy z dziełami Cyserona pisany przez siebie własnoręcznie w 1423 r. *litteris elegantissimis, capitum initio ornatissime pictis*⁴. Do tej cennej i ciekawej, acz nie bogatej ilościowo, spuścizny bibliofilskiej Piotra Wolframa, można dorzucić jeszcze jeden, zachowany do naszych czasów rękopis pochodzący z jego biblioteki.

Jest to, nieznaną do tej pory w literaturze, kodeks rękopiśmienny znajdujący się obecnie w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie⁵. Część jego kart nosi ślady długotrwałego i silnego zamoczenia, które wprawdzie poważnie uszkodziło papier, ale w nieznanym tylko stopniu rozmazało atrament, czyniąc w stosunkowo niewielu miejscach tekst trudno czytelnym. Nie zachowała się dawna oprawa w deski, zastąpiono ją tekturowymi okładkami i dano nowe wyklejki, a sam rękopis pieczołowicie odrestaurowano, ratując szczególnie najbardziej zniszczoną kartę pierwszą.

Na tej właśnie karcie zachowały się cenne dane bibliologiczne i proveniencyjne. U samej góry znajduje się częściowo tylko czytelny na skutek zamoczenia, częściowo odczytany w promieniach ultrafioletowych, zapis

s. 66; K. Pieradzka, *Uniwersytet Krakowski w służbie państwa i wobec soborów w Konstancji i Bazylei*, [W:] *Dzieje Uniwersytetu...* t. I s. 93–96, 98, 104, 106, 108, 110; I. Zarębski, *Okres wczesnego humanizmu*, [W:] *Dzieje Uniwersytetu...* t. I s. 156–157; J. Zathej, *Biblioteka Jagiellońska w latach 1364–1492*, [W:] *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, Kraków 1966 t. I s. 43, 47, 69, 78, 81; K. Pieradzka, *Dwie polskie relacje kronikarskie o soborze w Konstancji*, [W:] *Mediaevalia w 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego*, Warszawa 1960 s. 214–216, 220, 229, 233; T. Brzostowski, *Paweł Włodkowiec*, Warszawa 1954 s. 50; S. Kijak, *Piotr Wysz biskup krakowski*. Kraków 1933, *Prace Krak. Oddz. Polsk. Tow. Historycznego* nr 9 s. 58.

² Rpsy BJ: 1350 i 1352; zob. W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI w.*, Wrocław 1966 s. 74; J. Zathej, *Biblioteka Jagiellońska...* s. 81.

³ Rps BJ 1596, pomieszczone też tu były mowy soborowe.

⁴ J. D. A. Janocki, *Specimen catalogi codicum manuscriptorum*, Bibl. Zalusiana, Dresdae 1752 s. 74 nr 214.

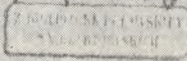
⁵ Rps Bibl. Czart. 2008 IV, k. 416, fol. Posiada on tylko prowizoryczny, niepełny spis treści w maszynopiśmiennym *Inwentarzu rękopisów* tej Biblioteki, bez opisu bibliograficznego i bez podania not proveniencyjnych.

Spec libes

- 1 Consolat' ad regem de h'ho defido
- 2 Amicitia ad amia iactant' se dege
neze suo et paupem exponit'er
- 3 Definit' se m'ndoz' Tucluz' colla
dane claustralem et petit oral' p'p'oz'
- 4 Reprehend' pluri' rep'oz' in officio
anti' eccle' de' au' auis' temporibus
- 5 Collaudet' vocan' suam et dicit' se' ad
vicia' induc' ai' ut' recedet' h'nt' suu'
- 6 Reprehend' amia' vicia' ebrietatis et
dampnat' ebrietatem
- 7 Reprehend' amiam qui dimisso studio
p'labat' o'oz'
- 8 Redarguit' constituta' regis qui in
dignit' cu' de h'is q' agit' cor' eccle'az'
- 9 P'labat' amio q' rehet' m'ndam' h'nt'
religione' sicut' vocat'
- 10 Consolat' quida' defius' m'fortu'is
desolaboz' ducesu' suoz' p'm'm'm'
- 11 Precipat' amia' qui ut' re'p'at' clausu'
appetit' p'notari
- 12 Descrip' vite' ap'ualu' m'fere et p'p'
ndoz' ip'us
- 13 Exhibet' p'cedo' quilib' in sua p'cedo'
se gerat' ip'oz' m'formans
- 14 Quilib' re'p'ondit' m'nis' d'eduz'io'
ip'oz' et d'issu' ac p'iatu' m' p'oz'
- 15 Ad donat' negotiatore' q' ab m'and'
lucis' cesset
- 16 Ad amia' q' non re'itit' ad d'm' suu'
de quo p'p'at' m'ltu' u'antit' q'p' d'
Conuenit' de d'icaboz' et m'formit'
p'ceditum' ad b'oz'ic'gendum'
- 17 Reprehendit' amiam qui se m'ioze'
q' suoz' s'm'uz' d'icaz' re'p'it'it'
- 18 Confortat' q'm' p'f'ic'one' p'asmit'
p'oz'p'ter' u'st'iam'
- 19 Redarguit' indignos' dignitates' h'ntes
et m'uat' legalium' q' cont'ra' d'oz' p'oz'
cedit
- 20 Fatigat' reducere' archid'm' ad g'uar'
vichit'
- 21 Redarguit' amiam q'm' factus' est' offi'
alis' epi' et m'uat' euz' ut' h'ui' offi'
renu'it
- 22 Inuocant' de m'una' homin'ona'
m'et' amioz' absoute' et m'ertua' q'
se' d'cet' in' cl'austris' p'ntib'z'

Audiri et conuolubus
 p'cau' singuluz' q'oz'
 h'ntib'z' suoz' in' h'is
 habebam in' d'icaz'
 h'is' u'it' h'et
 In' moza' et d'omo' u'it'
 op'oz'io' u'it' m'na' h'nt'
 In' est' q' u'it' m' h'nt'
 Propoz'it'as' p'm'is' d'icaz'
 In'fortu'is' q'oz' d'ep'oz'oz'
 clausu' et' ad'oz'oz'
 Fracas' ego
 p'oz'ant' te' nob'is' eccle'ia'
 Venes' et' m'and'oz'
 Si' me' p'f'ic'io'ne'
 F'oz' q'm' d'ic'oz'oz' m'and'
 Ad' m'f'ic'io' m'and' d'omuz'
 Bolent' m'quiens'
 Inuocans' u'oz'oz' eccle'ia'
 q' oz'oz' homin'oz'
 Bolent' et' m'and'oz'
 In'ua' te' aff'ic'io'ff'ic'io'
 In' epy'oz'ia' salub'oz'ne'

Hic genuit' eple' p'p'oz' Blasens' / quib'z' u'it' p'm'it'it' ad' m'p'oz'io'
 caru'it' h'e' d'ectu' ele'oz'io'is' tradit' p'm'odu' p'oz'oz' p' quoda' legatu'
 h'e' forma' u'it'and' p'ub'oz' p' p'latu' et' q'oz' id'oz' p'latu' p' d'z' h'ic
 Cancellaz' p'ar'p'oz'is' h'e' m'oz'oz'io' de' p'p'oz' m'ort'ib'z' emp'oz'oz'

Rps Bibl. Czart. 2008, karta tytułowa z notą proveniencyjną Piotra Wolframa (u góry karty)

własnościowy: *Liber domini Petri de Wolfram licentiati in decretis Archidiaconi Cracoviensis cum alys tractatibus Item...* Poniżej tej noty umieszczono drugą zapiskę proveniencyjną, sporządzoną również piętnastowiecznym, z której pozostały tylko słowa: *Iste liber...*, dalej tekst został dokładnie wytarty, miejscami tak silnie, aż uszkodzono papier. Pod lampą ultrafioletową można odczytać część owej zapiski pozwalającą na zidentyfikowanie następnego właściciela kodeksu: *Iste liber est Canonico-rum regularium...* Jest nim więc klasztor kanoników regularnych, z całą pewnością kanoników regularnych przy kościele Bożego Ciała na Kazimierzu w Krakowie. Pewność tę daje fakt, że trzy spośród sześciu zachowanych do dziś rękopisów Piotra Wolframa znalazły się w pierwszej połowie XV w. w bibliotece tych kanoników⁶. U dołu strony ta sama ręka, która sporządziła notatkę proveniencyjną dla kanoników regularnych wypisała spis zawartości rękopisu: *hic continentur Epistole...* Nie jest to pełny regestr traktatów zawartych w tym kodeksie, tak jak nie wszystkie pozycje zanotowane zostały w notatce proveniencyjnej Piotra Wolframa. Oba te spisy treści w pewnych partiach pokrywają się ze sobą, w pewnych uzupełniają. W rzeczywistości rękopis zawiera następujące traktaty: s. 1—160 *Epistolae Petri Blesensis*, na s. 160: *Explicit Petrus Blesensis finitus Gnesne Anno Domini Millesimo CCCC^oXX^o*. Listy poprzedzone są spisem rzeczy na s. 1—6, sporządzonym w dwu kolumnach: w jednej podany jest tytuł każdego listu i jego numer bieżący według ówczesnej numeracji, w drugiej kolumnie równolegle wypisane są odpowiadające danemu listowi incipity. Po spisie porządkowym następuje na s. 7—9 sporządzony inną ręką regestr alfabetyczny: *Registrum P. Blesensis*, s. 10—11 zajmuje niedokończony traktat: *Incipit Apokalipsis mgri Alani*.

S. 161—165: *Incipit decretum electionis traditum per modum statuti per Gentilem legatum approbatum in prouinciali Sinodo Kalisiensi anno 1420 de mense Septembri*.

S. 166—170: *Forma visitandi subditos per perlatum et quomodo idem prelatus debet se habere*. S. 170—174: *Examinacio et interrogacio de peccatis mortalibus*. S. 174: *Pro statu et honestate curatorum*. Trzy ostatnie traktaty na s. 166—174 zostały ujęte w zbiorcze określenie na s. 174: *Expliciunt formula visitandi. Examinacio consciencie et super statu curatorum compilata per dominum Cancelarium parisiensem*.

S. 177—183: *Incipit liber de miseria siue condicionis humane domini Lothary Leuite Cardinalis qui Lotharius postea Innocencius papa tercius dictus est* — traktat niedokończony.

⁶ W. Szelińska, *Biblioteki...* s. 74 przyp. 93 oraz zapiski proveniencyjne na rękopisie Bibl. Kap. Krak. 127. Piotr Wolfram liczył się też w poczet dobrodziejów tego klasztoru, por. M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV w.*, Wrocław 1970, s. 132 przyp. 16.

Incipit decretum electionis eadem per modum
 dicitur per gentium legum capitulum in
 unum modo factum. Anno 1420 de m. S. p. b. n.

Sciendum est volentibus easdem vacantes
 ordinare ad alia de iuris modis ipsi
 vacantes procedere: aut cum admodum vacans
 eadem nec procedere aut per alium aut per
 postulatorem. Proponitur ad nos. Proponitur ad nos
 in qua non est iuris forma conale.
 Electio autem et postulatorem ad inferos in quibus
 forma conaly generalis non est scienda.
 Forma autem ipsius conaly electio est forma
 scienda. Proponitur et in quibus non est
 iam alia ipsa quousque vole eligere vel ad
 legem postulatorem in eadem cathedrali. Regu
 laribus et collegiatis debet de necessitate procedere
 ad formam sciendam. Proponitur modo sub
 scripto. Cuius non postulatorem deservit
 capitulum sine canonice scientie sciendum
 ad electionem celebrandam de quo fuerit publicum
 nisi in Inquisi. nunciatum quod die eadem edente vel
 postulatorem vel deservit vel prelatum vel eadem
 eius quod corpe etc. traditio sepulture. Capitulum
 sine canonice qui tunc prelatum deant conuocandos
 talem tunc cum continuatione dicitur. Quousque
 ad electionem celebrandam vniuersim sciendum.
 qui termino erit coponens ad missam illam ab
 finem qui vocandi sunt aliam comode vone
 possunt considerari locum distans et postulatorem
 et ipsi quousque. Nonnulli tunc longum quod
 in electione motus est periculosa et si vacando
 sit ubi postulatorem velis est vocandi si uero
 nihil ubi motus ubi motus conuenient
 pedem publicum. Vocandi autem fiet subbie for
 mae postulatorem et Capitulum dicitur eadem. In
 Canonice dicitur. Locum motum dicitur
 in domo. Difficilis est sciendum quod bene
 memorie. Et quousque dicitur in die ubi fut
 vnum vniuersim canonice magister et corpe eius
 non vacans debet etc. traditio sepulture.
 Ne ipse eadem non postulatorem vocandi quom
 vacans in quibus et quibus lesione diem tale
 cum continuatione dicitur sequentem ad electionem
 de electione sciendum postulatorem et ad electionem cele
 branda diurnis sciendum. Cuius non vacans
 et postulatorem admodum. Vbi die ipsa nobis
 canonice aacti. Nonnulli tunc conuenient ad eam
 procedit eadem ubi absentat non obstat
 et si forte iusto impedimento detenti vone
 nequius et vobis ubi de Can. committit
 necesse vone. Nonnulli tunc hanc mitem
 vone ubi absentat et qui iura sciendum conaly
 generalis de ipso impedimento sciendum plenat
 debere. Dat. etc. Hec autem he sunt ipse et
 de vone ipsa fut publicum postulatorem ne
 possit malitiose nequa canonice prout aliq
 uum sciendum. Debet autem canonice in eadem
 ubi in capitulo si vni vel in alio loco vone
 ubi canonice canonice non possit ipse ubi
 et al postulatorem locum mitem et locat et in
 electione sciendum. Admodum autem in loco

Forma elec. sp.

Forma sciendum

Forma Canonice
de electione

Delecto electionis

capitulum quod dicitur
de hunc et forma etc.

sciendum simul conuenientibus dicitur. Deh
 becent an per vnam sciendum aut per vni
 coponens procedat velut. Et ubi vnam
 eligunt de electione huius fiat publicum postulatorem
 in quo conuenientibus dicitur dicitur de hunc
 huius placet omnibus et si quis et canonice
 die omnes conuenientibus vnam sciendum
 procedat. Cuius non fiat procedant eligunt
 in corpe collegio et non aliunde vone fiat
 digni vel plures vel vniuersim. Hec fit
 melius quod tunc in meta canonice quibus
 de qua canonice electione fiat publicum postulatorem
 quibus debet prelatum per vnam publicam
 postulatorem vel sciendum ad electionem examinandam
 vone sua et ubi nulla omnibus sciendum
 et sciendum in scripto et vone et re
 dicitur mor in Canonice publicum vel sciendum
 quod in quem conuenientibus et mitem ad mitem
 et ubi ad ubi et mitem ad mitem conuenientibus
 sciendum et vone per eos huius dicitur
 huius electione facientibus et cum eligunt
 in quon mitem omnes vel mitem
 et finem vone Capitulum conuenientibus
 vone corpe sciendum et conuenientibus et vone
 sumate alio dicitur vone vone et conuenientibus
 et ubi omni quod in eadem conuenientibus
 conuenientibus in scripto et conuenientibus
 celebrat et ubi fiat motum coponens
 tibus placet. Huius autem in scripto sup
 vacans traditio conuenientibus sciendum
 sic ego vone vone mitem et conuenientibus
 et vone postulatorem et conuenientibus et postulatorem
 sciendum omni et canonice Capitulum apponit
 hoc factum ubi tunc canonice ad pica
 et primo sciendum vone vone dicitur. Quod faciant sciendum

Forma sciendum

quod faciant sciendum

S. 185—416: *Expliciuunt distinciones fratris Nicholai Gorre ordinis fratrum predicatorum.*

Jest to więc w sumie rękopis o treści prawniczo-teologicznej, pisany co najmniej trzema rękami na przemian, w którym uwagę badacza zwracają głównie dwa fakty: dokładna wiadomość o czasie i miejscu powstania rękopisu oraz treść traktatów.

Nota, podana na zakończenie pierwszego traktatu wpisanego do rękopisu — Listów Piotra Blesensis, iż zostały one ukończone w Gnieźnie w 1420 r., ma pierwszorzędne znaczenie również dla określenia czasu powstania całego rękopisu. Pozostałe bowiem traktaty pisane są bądź tą samą ręką, bądź ręką bardzo podobną, wolno więc przypuścić, że pierwsza część rękopisu mogła powstać w tym samym 1420 r., a dalsze partie w bliskim po tej dacie czasie. Wniosek taki w pełni popierają wysnute przesłanki z następnego traktatu pomieszczonego w omawianym kodeksie, tj. z wpisanego bezpośrednio po listach Piotra z Blois — dekretu o elekcji kanonicznej. Dekret wpisany tą samą ręką co poprzednie listy był niewątpliwie wpisany do kodeksu w 1420 r., prawdopodobnie również w Gnieźnie. W tym bowiem mieście zebrał się w początku 1420 r. synod prowincjonalny mający ustalić i zebrać nie skodyfikowane do tej pory statuty ustawodawstwa synodalnego. We wrześniu tegoż roku synod przeniósł się do Kalisza, gdzie kontynuowano obrady. Efektem było uchwalenie statutów znanych jako statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z 1420 roku⁷. W księdze pierwszej tych statutów, w rozdziale o wyborze kanonicznym, *De eleccione*, pomieszczono tekst dekretu kardynała Gentilisa de Monteflorum, legata papieża Klemensa V na Polskę i Węgry, wydanego przez tegoż na synodzie w Preszburgu 10 listopada 1309 roku. Tekst tego właśnie dekretu o elekcji kanonicznej został do rękopisu Wolframa wciągnięty na s. 161—165 ręką pisarza z Gniezna z 1420 r.⁸ Skopiewanie go wiele lat po

⁷ Najpełniejszy przegląd źródeł rękopiśmiennych oraz pełny tekst statutów Mikołaja Trąby z aparatem krytycznym zawarty jest w publikacji: *Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z roku 1420*. Z materiałów przysposobionych przez B. Ulanowskiego uzupełnili i wydali ks. J. Fijałek i A. Vetulani, Kraków 1915—1920—1951 *Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce* nr 4; wśród licznych rękopisów, które posłużyły za podstawę publikacji tekstów tych statutów nie jest wymieniony rękopis obecnie Biblioteki Narodowej sygn. Akc. 7728.

⁸ Jest to tekst rozdziału 15 statutów kardynała Gentilisa de Monteflorum przepisany do kodeksu Piotra Wolframa z notarialnego odpisu oryginalnych statutów sporządzonego przez notariusza Jana, syna Guntera w Nysie dnia 3 lipca 1340 r. w domu scholastyka i oficjała wrocławskiego Apeczka (Apteczki), na żądanie proboszcza wrocławskiego Henryka de Baruth. Pełny tekst tych statutów Gentilisa ogłosił W. A b r a h a m, *Statuta legata Gentilisa* wydane dla Polski na synodzie w Preszburgu 10 listopada 1309 r., Kraków 1893, w oparciu o przekazy rękopiśmienne znajdujące się w dwu kodeksach XV w. Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego.

jego wydaniu, w dobie obrad synodu kaliskiego, który aprobował i przejął go *in extenso* do uchwalonych statutów, jest wielce znamienne. Wpisanie do kodeksu mogło nastąpić przed uchwaleniem statutów, bowiem nota uzupełniająca tytuł: *in prouinciali Sinodo Kalisiensi anno 1420 de mense Septembri* jest wyraźnie dopisana później innym atramentem choć ręką współczesną, możliwe że nawet ręką tego samego pisarza, który pisał tekst, ale mniej starannie, głównie może z powodu braku miejsca.

Tak więc rok 1420 jako data wpisania dekretu legata Gentilisa nie ulega chyba wątpliwości, tym bardziej, że właściciel kodeksu, Piotr Wolfram brał udział w tym kaliskim synodzie i jako wytrawny, o światowym już stażu prawnik i jako kompetentny do zabierania głosu i decyzji poważny delegat kapituły gnieźnieńskiej⁹ — tkwił w samym środku kalisko-wieluńskich obrad. Nie jest rzeczą wykluczoną, że dekret ten wpisany został do omawianego rękopisu na zamówienie Wolframa. Wydawać się to może tym bardziej prawdopodobne, że następna pozycja w rękopisie, wpisana tą samą ręką co dwie poprzednie, ma tylko luźny związek tematyczny z innymi traktatami wpisanymi do tegoż rękopisu, ale osoba autora tego traktatu musiała być doskonale znana osobiście Piotrowi Wolframowi. Mowa tu o Janie Gersonie i jego traktatach: *De visitatione prelatorum vel de cura curatorum*, *Examinatio consciencie* oraz *Super statu curatorum*.

Jan Gerson, wybitny teolog francuski, uczeń Piotra d'Ailly, kanclerz uniwersytetu paryskiego, stąd znany w literaturze średniowiecza głównie jako *cancellarius parisiensis*, był jednym z najczynniejszych członków soboru w Konstancji, zwolennikiem wyższości soboru nad papieżem¹⁰. W tym samym obozie musiał też być Piotr Wolfram, członek krakowskiej wszechnicy uznającej stanowisko Gersona o wyższości soboru. W każdym razie Wolfram, będąc sam jednym z najczynniejszych prawników — członków polskiej misji soborowej, w zamierzeniu arcybiskupa Mikołaja Trąby kronikarz i sprawozdawca soborowy¹¹, nie mógł nie mieć bliższych kontaktów z Gersonem. Jego też traktaty mógł polecić wpisać do swojego rękopisu. Treść tych traktatów wiązała się najściślej ze sprawami, które były przedmiotem żywego zainteresowania obrad soborowych, ze sprawami reformy kościelnej *in capite et in*

Tekst z rękopisu Piotra Wolframa wykazuje drobne różnice w stosunku do obu powyższych przekazów, nie wykluczone więc, że był odpisany z innego inż tamte kodeksu.

⁹ *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum*, Vol. I, *Acta capitulorum gnezniensis, poznaniensis et vladislaviensis (1408—1530)*, ed. B. Ulanowski, [W:] *Monumenta Medii Aevi Historica* T. XIII Cracoviae 1894 nry 1564, 1575.

¹⁰ *Encyklopedia Kościelna* 1875 t. VI s. 144—147; *Enciclopedia Italiana* 1932 t. XVI s. 831—832.

¹¹ K. Pieradzka, *Dwie polskie relacje...* s. 215—216.

membris, z zagadnieniami dyscypliny i wykorzenia nadużyć w Kościele.

Z trzech rozpraw Jana Gersona wpisanych do omawianego kodeksu Piotra Wolframa, pierwsza zatytułowana *Forma visitandi subditos per prelatum et quomodo idem prelatus debet se habere*, została ogłoszona przez autora 30 kwietnia 1408 r. na synodzie prowincjonalnym w Reims, rodzinnej prowincji wielkiego teologa. W pełnym zbiorze dzieł Jana Gersona wydanych w 1706 r. w Antwerpii pomieszczono ją wśród traktatów, *qui spectant ad munia et officia praelatorum, clericorum, aliorumque fidelium* jako *Tractatus de visitatione praelatorum vel de cura curatorum*¹². Następny traktat Jana Gersona wpisany do rękopisu Wolframa bezpośrednio po pierwszym jako: *Examinacio et interrogacio de peccatis mortalibus* w wyżej wymienionym zbiorze dzieł Gersona pomieszczony jest wśród rozpraw *ad fidei dogmata pertinentes* jako drugi traktat zatytułowany: *De confessione* w trzyczęściowej rozprawie *Opusculum tripartitum De praeceptis, De confessione et De arte moriendi*¹³.

Oba powyższe traktaty Jana Gersona występują w rękopisie Wolframa w pełnym brzmieniu, z tym jedynie, że tekst kodeksu Wolframa zawiera drobne różnice w stosunku do późniejszego druku. Trzecia natomiast rozprawka zaczynająca się w kodeksie Piotra od słów: *Fiat diligens provisio per hoc Sacrum Concilium pro statu et honestate curatorum* wpisana bezpośrednio po dwóch pierwszych nie ma odpowiednika w opublikowanych drukiem tekstach Jana Gersona. Możliwe, że jest to tylko excerpt z krótkiego traktatu tegoż paryskiego kanclerza *De statu curatorum*¹⁴, który w tej jedynie formie mógł być znany przepisującemu kodeks Wolframa.

W sumie trzy powyższe traktaty Jana Gersona stanowią zespół, który nie powtarza się w zachowanych do dziś źródłach rękopiśmiennych krakowskiego środowiska naukowego w początkach XV w.¹⁵, a w póź-

¹² Joannis Gersoni Doctoris, *Theologi et Cancellarii Parisiensis Opera omnia novo ordine digesta et in V tomos distributa*, Ed. E. Dupin, Antverpiae 1706, t. II s. 558—565.

¹³ Jw. t. I s. 442—447.

¹⁴ Jw. t. II s. 534—535; traktat jest częścią rozprawy Jana Gersona *De statibus ecclesiasticis*.

¹⁵ Jedynie w rękopisie Bibl. Czartoryskich w Krakowie, sygn. 1444 II, zawierającym m.in. statuty Mikołaja Trąby z 1420 r., mieści się jeden z traktatów Jana Gersona: *Forma visitandi subditos* w brzmieniu analogicznym do tekstu z rękopisu Piotra Wolframa. Rękopis ten pochodzi z lat ok. 1429—1430, nie wykluczone więc, że tekst z manuskryptu Wolframa posłużył za podstawę dla kopisty kodeksu 1444. Tym bardziej, że pisany on był we Lwowie, w XV w. stanowił własność Jakuba z Wiślicy i darowany został przez niego kolegiacie wiślickiej, a z obiema tymi miejscowościami Wolfram był silnie powiązany, pochodził bowiem ze Lwo-

niejszym okresie dzieła Jana Gersona spotyka się na tym terenie dopiero od lat sześćdziesiątych tego wieku bądź w formie rękopisów, bądź też jako inkunabuły¹⁶.

Z trzech pozostałych wpisanych do rękopisu Wolframa pozycji, a to: *Epistolae* Piotra z Blois, *Liber de miseria condicionis humane* papieża Innocentego III i *Distinctiones* Mikołaja Gorry, tylko ostatnia była pozycją szeroko znaną w wieku XV i odpisywaną w licznych rękopisach. Natomiast Piotr z Blois nie był autorem popularnym. Zbiory rękopisów czołowych bibliotek naukowych w Polsce, Bibliotek: Jagiellońskiej, Kórnickiej, Czartoryskich, Ossolińskich, Krasieńskich nie wykazują istnienia rękopisów jego dzieł, a jedynie wśród zachowanych do dziś inkunabułów można natrafić w kilku bibliotekach na jego *Sermones de tempore et de sanctis* wydane w Strasburgu ok. 1485 r.¹⁷ Listy jego natomiast znajdują się jedynie w kodeksie Piotra Wolframa, wpisane tam, jak było powiedziane wyżej, w 1420 r. w Gnieźnie. Jeśli prawdziwy jest domysł, że inicjatorem powstania rękopisu był sam Wolfram, to do pomieszczenia na początku kodeksu Listów Piotra z Blois, mogły go skłonić te same przesłanki, które kierowały nim przy ewentualnym wyborze pism Jana Gersona, mianowicie posoborowe reminiscencje dążeń do podniesienia dyscypliny w Kościele i moralnego poziomu duchowieństwa. Piotr z Blois był surowym w przestrzeganiu dyscypliny kościelnej i kanonów teologiem i właśnie w listach swoich skierowanych do szerokiego kręgu odbiorców, głównie ze sfer kościelnych, od papieży i kardynałów poczynawszy, a na niższym klerze kończąc, śmiało karcił ich błędy a na-

wa, a przez wiele lat był kantorem wiślickim, mógł więc utrzymywać z nimi stałe kontakty. Możliwe jest również, że oba rękopisy odpisano z tego samego wzorca.

¹⁶ Por. rękopisy BJ: 1214, 2194, 2325, 2347, 2401. Ten ostatni rękopis należał do profesora krakowskiego Arnolfa z Mirzyńca i zawierał na s. 975—979, między innymi pismami traktat Gersona *De duplici statu in dei ecclesia curatorum scilicet et privilegiorum*, analogiczny do tego, który mieścił się w rękopisie Wolframa. Dzieła Gersona miał też w swej bibliotece inny profesor krakowski z przełomu XV i XVI w. Marcin Łysy z Krakowa, por. W Szelińska, *Biblioteki...* s. 117—118, 122, 185, 186, 268. Z wydań piętnastowiecznych różnych traktatów Jana Gersona zachowało się do dziś w Polsce ok. 40 pozycji, zob. *Incunabula, quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, red. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1970, t. I. s. 390—398, nry 2352—2394.

¹⁷ *Incunabula quae in bibliothecis...* t. II nr 4315, w tym jeden egzemplarz znajduje się w Bibliotece XX kanoników regularnych laterańskich w Krakowie, z którą to biblioteką Piotr Wolfram był silnie powiązany. Jeśli chodzi o rękopisy, to jedynie krótkie notatki na rękopisie BJ 440, zawierającym m.in. listy Piotra de Vineis, pochodzącym z l. 1409—1418, czyli dokładnie niemal z czasu, w którym był pisany kodeks Wolframa, sygnalizują znajomość postaci Piotra z Blois na terenie polskim; są to dwie współczesne rękopisowi zapiski na ostatniej karcie, k. 106 v.: „Petrus Blesnensis valde bonus rethor” i niżej: „Petrus de Vineis melior est rethor sed Blezensis optimus theologus est”.

woływał do karności i pilnego wykonywania obowiązków¹⁸. W rękopisie Piotra Wolframa znajduje się 135 listów na 234 ogólnie znanych.

Również dzieło Innocentego III *De contemptu mundi sive de miseria humanae conditionis* nieczęsto trafiało na półki krakowskich uczonych. Właściwie, prócz egzemplarza Piotra Wolframa, znamy tylko ten sam tekst w rękopisie z roku 1452 należącym do Jana Dąbrowki¹⁹.

Ogólnie biorąc rękopis, którym można dziś wzbogacić bibliotekę Piotra Wolframa, poprzez ciekawe treści zawartych w nim traktatów, rzadko lub w ogóle nie spotykanych w innych kodeksach z tamtej epoki, nie tylko pogłębia nasze spojrzenie na osobę Piotra Wolframa i przydaje jej nowych rysów, ale też poszerza naszą wiedzę o warsztacie naukowym środowiska, w którym Wolfram się obracał.

WACŁAWA SZELIŃSKA

PIERRE WOLFRAM PROFESSEUR DE L'UNIVERSITÉ DE CRACOVIE ET SON
MANUSCRIT INCONNU
UNE PAGE DE L'HISTOIRE DE LA SCIENCE POLONAISE DU DÉBUT DU
XVe SIECLE

Pierre Wolfram de Lwów, un personnage très intéressant de notre vie scientifique des premières années du XVe s. était un des principaux juristes sur l'arène de la vie politique de ce temps-là et un des premiers bibliophiles parmi les savants de Cracovie. Sa remarquable, malgré que très petite — sept volumes comptante — collection de bibliophile pourrait être enrichie maintenant par un manuscrit qui se trouve actuellement à la Bibliothèque de Czartoryski à Cracovie (le côté: 2008 IV). Il date de 1420 et sa première note de provenance indique sur Pierre Wolfram, la deuxième appartient au cloître des chanoines réguliers, le plus probablement à celui de Fête-Dieu à Cracovie, avec lequel Pierre Wolfram avait des multiples contacts. Le codex, dont il est question, contient des nombreux traités p.ex.: les oeuvres de Pierre de Blois, de Jean Gerson, d'Innocent III, de Nicolas Gorry, les fragments des statuts du légat Gentilis de Monteflorum de 1309.

L'ensemble des traités consacrées aux problèmes théologiques et juridiques ainsi qu'au Concile oecuménique de Constance indique que le manuscrit a été rédigé à la demande de Pierre Wolfram. Du fait, que dans les autres collections des manuscrits de cette époque, accessibles aujourd'hui, il n'y a pas de positions analogues au manuscrit de Wolfram, ce dernier a une grande valeur pour l'enrichissement de notre savoir sur les débuts de la vie scientifique polonaise et en particulier sur la personne du professeur iuris canonici de l'Université de Cracovie -Pierre Wolfram (mort en 1428).

¹⁸ *Encyklopedia Kościelna* 1893 t. XIX s. 389—391; *Enciclopedia Italiana* 1935, t. XXVII s. 240—241.

¹⁹ Rps BJ 1221. Również wydania inkunabułowe tego traktatu posiadają tylko nieliczne biblioteki w Polsce, zob. *Incunabula quae in bibliothecis...* t. I, nr 3050—3053.

ВАЦЛАВА ШЕЛИНЬСКА

ПЕТР ВОЛЬФРАМ, ПРОФЕССОР КРАКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА И ЕГО
НЕИЗВЕСТНАЯ РУКОПИСЬ

СТРАНИЦА ИЗ ИСТОРИИ ПОЛЬСКОЙ НАУКИ В НАЧАЛЕ XV ВЕКА

Петр Вольфрам из Львова является интересной личностью нашей научной жизни в первые годы XV века; это один из выдающихся юристов-деятели на государственном поприще того времени и один из первых книголюбов среди краковских ученых. Его интересное, хотя небольшое, насчитывающее только 7 томов книжное собрание, можно теперь обогатить еще одной рукописью, сохранившейся на сегодняшний день в библиотеке Чарторыжских в Кракове (шифр 2008 IV). Рукопись относится к 1420 г.; первая запись о ее происхождении принадлежит Петру Вольфраму, а вторая — монастырю каноников, вероятней всего у Божьего Тела в Кракове, так как с этим монастырем Вольфрам был связан.

Кодекс содержит несколько трактатов, таких как сочинения Пьера Блуа, Яна Герсона, Иннокентия III, Николая Горра, отрывок устава папского легата Жентилиса де Монтефлорум, восходящих к 1309 г.

Подбор трактатов, касающихся юридико-богословских вопросов и тематики вселенского собора в Констанции, позволяет предполагать, что рукопись могла быть написана по заказу Петра Вольфрама. В сохранившихся до наших дней рукописях этого периода, особенно в краковской научной среде, почти не встречаются позиции, аналогичные вписанным в рукопись Петра Вольфрама. Этим объясняется большая научная ценность обсуждаемого кодекса, обогащающего знания, касающиеся начала нашей научной жизни, новым содержанием, а также позволяющие глубже узнать интересную личность профессора „*iuris canonici*” Краковского университета, Петра Вольфрама (умершего в 1428 г.)